

Hrvatske crkvene pučke popijevke

Ruža s. Domagoja Ljubičić

Brojne su zbirke crkvenih popijevaka iz 17. st. u kojima se odražava stvaralački duh našega naroda, a koje potvrđuju jaku tradiciju pučkog pjevanja u hrvatskim krajevima i na hrvatskom jeziku i to u svim oblicima života pa tako i u liturgijskom izražavanju preko pjesme koja je nikla za crkvu.

Među najvažnijim tiskanim dokumentima tri su izdanja *Cithare octochorde*, [01] u kojoj se nalazi veći broj izvornih hrvatskih popijevaka, koje se po osobitoj jednostavnosti i ljepoti mogu svrstati u antologiju crkvene popijevke; dragocjeni je temelj kada je riječ o pučkoj glazbi te nadahnuće mnogim našim autorima kako zbarske tako i orguljske glazbe.

U povijesti Crkve bilo je vremenâ kad je liturgijsko pjevanje bilo vrlo blizu ideala, ali i onih s dekadencijom, što se posebno odnosi na 17., 18. i 19. stoljeće. Prema pisanim studijima o razvoju liturgijske glazbe, poznato je kako je u drugoj polovini 18. st., točnije 1783., car Josip II. (1780.-1790.) potpisao novi *Gottesdienstordnung – Pravila za sv. misu*, u kojem je točno određeno da propovijed treba biti značajno kraća, a liturgijsko pjevanje treba biti unificirano u svim dijecezama u zemlji. Careva odredba odnosila se i na zagrebačku biskupiju pa je tadašnji zagrebački biskup Josip Galjuf (1772.-1786.) bio na neki način i prisiljen izdati prvu službenu Hrvatsku crkvenu pjesmaricu, *Popevke pod szv. Massum y pred prodechtvom z litanijami, y molitvami – Crkvene pjesme za sv. misu i prije propovijedi s litanijama i molitvama*; 1785., 1787., 1789., koja stupanjem na snagu, zamjenjuje sve prijašnje pjesmarice, uključujući i *Citharu octochordu* koja se od početka 18. stoljeća upotrebljavala diljem Hrvatske. [02]

Janko Barlè [03] (1869.-1941.) u jednom izvješću o biskupu Maksimilijanu Vrhovcu Rakitovečkom (1787.-1827.), zagrebačkom nadbiskupu, ističe da je bio rodoljub, diplomat, prijatelj knjige, osoba umjetnosti i glazbe, na čijem se dvoru muziciralo te su se navraćali i mnogi strani glazbenici. No mora se ipak naglasiti da je upravo on bio taj koji je počeo uvoditi razne njemačke popijevke i time hrvatska pučka popijevka [04] doživljava svoje teške dane te gubi svoju »krasnu dušu punu duhovne poezije«. *Cithara octochorda* biva izbačena iz primjene te su tako i njene popijevke zabranjene. Može biti razlog leži u nedostatku valorizacije vlastite glazbene baštine. Niz stranih skladatelja i zborovođa djelovalo je na ovim prostorima, jer je bio manjak stručnog osoblja, pa se tako moralo primati strance: Nijemce, Čehe, Mađare i Slovence. S vremenom su po svim našim krajevima popijevke domaćeg porijekla zamijenjene sa stranim, uglavnom njemačkim.

Naredni udarac slijedi 1804., 1807. i 1825. u izdanju molitvenikacrkvenih pjesama *Molitve koje duhovni pastiri z pobosnem lydoztvom zkerbi nyihovi duhovnoi zaufanem obchinzko moliti imaju* (Molitve koje duhovni pastiri s pobožnim ljudstvom moliti imaju). Molitvenik zapravo sadrži hrvatski prijevod njemačkih crkvenih pjesama, koje su Nijemci odbacili, te pjesama koje se općenito odnose na dijelove mise. S tim prijevodom širili su se mnogi dražesni pjevni napjevi tadašnjih imitatora bečkih klasika koji su bili suviše profanog duha, poneki čak i neukusni. U

molitveniku nema niti jedne hrvatske tradicionalne crkvene pjesme prijašnjih izdanja ili zapisane iz naroda, štoviše, u predgovoru molitvenika biskup Vrhovac poziva svećenike da se djelotvorno potrudu kako bi vjernici u bogoslužju u svim župama zagrebačke biskupije jednako pjevali. S tim zahvatom naša je stara hrvatska stoljetna tradicija nasilno prekinuta i uništena te pala u zaborav. [05] Takvo teško i žalosno stanje potrajalo je sve do pojave hrvatskog *Cecilijanskog pokreta* te u drugoj polovini 19. st. dolazi do prvog pokušaja crkvene reforme. Tendencija obnove kreće već od XVI. stoljeća u vrijeme Tridentskoga sabora (1545.-1563.), ali ostaje uglavnom na lokalnoj razini sve do 1868., kada je Nijemac cecilijanac Franz X. Witt u Bambergu osnovao *Cecilijansko društvo – Allgemeiner Cäcilienverein für Länder deutscher Zunge* za zemlje njemačkoga govornoga područja. Društvo se bavilo njegovanjem i obnovom gregorijanskog pjevanja, klasične polifonije i obnovom crkvene pučke popijevke na narodnom jeziku. Iz Njemačke se brzo širilo po drugim zemljama i raširilo se po cijeloj katoličkoj Europi te dobilo potvrdu i službeno odobrenje od pape Pija X. (1903.) u poznatom *Motu proprio*, koji je okarakteriziran u zalaganju i vrednovanju crkvene glazbe.

U Zagrebu je na dan sv. Cecilije 1907. utemeljeno *Cecilijansko društvo* [06] koje je okupilo najuglednije članove vjerskog i kulturnog života, a u načelu je prihvaćalo cecilijanske ideje. Naši ugledni cecilijanci puni entuzijazma učinili su mnogo da se pučka popijevka spasi; istražili su Pavlinsku pjesmaricu, [07] Citharu octchordu, Zbirku Đure Vejkovića i druge. S druge strane da bi pučka popijevka u narodu bila brižljivo njegovana i prihvaćena, prema mišljenju Mate Leščana trebalo ju je uzeti iz naroda tako da je on osjeća svojom, vratiti je narodu, služiti se više živim folklorom, koji se djelomično nalazi u Cithari, a ne a priori izvodeći glazbene zakone iz Bachovih invencija i estetskih pravila XIX. stoljeća, jer samo one crkvene popijevke koje su nikle u narodu, na hrvatskom tlu, nikada ne izumiru, nego se prenose s koljena na koljeno. Melodija treba biti jednostavna, jer tešku melodiju puk lako iskrivi na težim mjestima. Da bi se to izbjeglo, treba skladati jednostavne i lagane popijevke. To je po njegovu mišljenju najveći razlog zašto cilj naših cecilijanaca nije uspio onoliko koliko je morao uspjeti. [08]

Ciljevi i program Cecilijanskog društva:

- sabiranje i oživljavanje autohtonih tradicionalnih crkvenih popijevaka,
- gajenje i promicanje katoličke crkvene glazbe u svim hrvatskim biskupijama,
- njegovanje gregorijanskog pjevanja, polifonije, promicanje valjane i već zaboravljene pučke popijevke na hrvatskom i staroslavenskom jeziku,
- skladanje i harmonizacija novih popijevki u stilu hrvatske glazbe na narodnom jeziku te istovremeno uklanjanje tuđih popijevki.

Obnova se odvijala teško, nisu je prihvatili vjernici i svećenici, koji su pomalo zaboravljali da su pjesme tuđinske i da nisu naša baština. Kruna svega i remek-djelo cecilijanskih nastojanja je najznačajnije izdanje *Hrvatskog crkvenog kantuala* 1934. godine. Njemu su prethodila tri *Vjenčeva* izdanja *Hrvatskih koralala* te pjesmarica *Virgini Matri* za potrebe sestara milosrdnica u Zagrebu. Uz ove pjesmarice svakako treba spomenuti i objavljivanje dviju pjesmarica *Magnificat* koje isusovci izdaju za potrebe zavoda u Travniku i za potrebe Dječaćkog sjemeništa u Zagrebu: *Hrvatska crkvena pjesmarica Dječaćkog sjemeništa* (dionice, Zagreb, 1934., I. izdanje te 1938. II. izdanje). Ova izdanja uglavnom obuhvaćaju već objavljivane pučke popijevke

u notnim priložima časopisa Sv. Cecilije, a i novijim skladbama ili obradama iz zapisa pojedinih sakupljača.

Jedna od najvećih promjena u povijesti katoličkog bogoslužja dogodila se upravo na Drugom vatikanskom saboru 1963. godine kada je doneseno odobrenje za obavljanje liturgijskih obreda na živom narodnom jeziku. Ovom obnovom naglašava se i preporučuje važnost pučke popijevke u liturgiji, u kojoj vjernici trebaju sudjelovati što više, kako je to bilo u prvim kršćanskim vremenima. *Sacrosanctum Concilium* kaže: »Neka se s odgovornošću njeguje crkveno pučko pjevanje da bi u raznim pobožnostima, kao i u liturgijskim činima, (...) mogli odzvanjati glasovi vjernika.« [09] Poziva se skladatelje »neka sastave napjeve koji će se isticati oznakama prave svete glazbe i koje će moći pjevati ne samo veći zborovi pjevača, nego će odgovarati i manjim zborovima te promicati djelatno učešće cijelog skupa vjernika.« (br. 121)

Papa Pavao VI. ovu odluku Koncila naziva »velika novost«... »Može se dogoditi da reforme krenu u *drage običaje*...« Tu je autoritet Crkve koji tako naučava i koji tako ocjenjuje ispravnost reforme. [10] U siječnju 1967. isti papa na jednoj audijenciji povjerenstvima liturgije i umjetnosti vrlo jasno poručuje da treba proučiti odnos između liturgije i umjetnosti imajući u vidu temeljni cilj koncilske Uredbe o bogoslužju da se narodu Božjem vrati aktivno sudjelovanje u kultu. [11]

Nažalost, došlo je do velike krize koja se ne pamti od Tridentskog sabora. No unatoč tomu tražio se pravi put u čijem je prilogu i reforma koju je donio sabor: dozvolivši živi jezik u liturgiji – što je vjekovima bilo zabranjeno – i obnovu pučkog pjevanja uz potpuno sudjelovanje puka. Cilj koncilske obnove nikako ne podcjenjuje zbor i njegovo sudjelovanje kod svečane službe Božje, štoviše naređuje da se čuva i promiče uz najveću brigu (usp. SC br. 114). Instrukcija *Musicam Sacram* naglašava da je uloga crkvenih pjevačkih zborova nakon obnove još mnogo važnija dok konstitucija SC ocjenjuje da pjevači vrše pravu liturgijsku službu (br. 29). U takvoj novoj vrsti liturgijske glazbe, koja je nastala u koncilsko doba, svakako su najljepše one crkvene pučke pjesme koje su nastale pod utjecajem biblijskih i umjetničkih latinskih crkvenih melodija.

Crkva u Hrvata ozbiljno je shvatila poruku Drugoga vatikanskog sabora te se upustila u ne tako mali posao izdanjem liturgijske pjesmarice *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, Zagreb 1985., preuzevši velik broj napjeva iz Cithare octochorde, koju i dalje zadržavamo kao kulturnu hrvatsku dragocjenost te kao nenadmašiv izbor i uzor za domaću crkvenu popijevku. Pomnim studijem vidljiv je velik izbor napjeva za cijelu liturgijsku godinu koje svaki voditelj zbora može pronaći za potrebe bogoslužja. Hrvatska crkvena pjesmarica svojim izdanjem postiže nemjerljivo blago u objedinjavanju originalnih skladbi, stvaraju se nove melodije i liturgijski tekstovi koji su većinom nastali u našoj sredini, za naše potrebe, jednom riječju prepoznatljive su. Cilj spomenutog izdanja namijenjen je sudjelovanju vjernika u pučkom pjevanju, kroz koje iskazuje svoju radost i zahvalnost za otkupljenje. Unatoč nekim nedostacima, koji se nalaze u tako velikoj pjesmarici, ipak će ona dugo vremena biti temeljna zbirka svakome tko se bavi crkvenom glazbom i produbljuje hrvatsku crkvenu glazbenu kulturu.

[01] Najopsežniji liturgijsko-glazbeni priručnik, tiskani zbornik latinskih i hrvatskih (kajkavskih) crkvenih napjeva. Izvorno se pojavio u tri izdanja: prvo 1701. u Beču, drugo 1723. u Beču i treće 1757. u Zagrebu. Cithara je razdijeljena na osam dijelova, a sadržava gregorijanske napjeve za misu, velik broj pučkih popijevaka s notama na latinskom i hrvatskom te mali broj bez nota. Godine 1998. u Zagrebu je objavljen faksimilni pretisak Cithare iz 1757. pod uredništvom akademika Milana Mogušića i Lovre Županovića u izdanju HAZU, *Instituta za crkvenu glazbu Albe Vidakovića*, KBF-a Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatskog društva crkvenih skladatelja.

[02] Usp. www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokument, Razvoj hrvatske glazbe u kontekstu kršćanstva (19. i 20. stoljeće), Z. Blažeković. Prevela s talijanskog: Iva Hraste-Sočo.

[03] Muzikolog, urednik lista Sv. Cecilija, 27. godina, promicatelj crkvene glazbe. U Sv. Ceciliji objavio oko 130 bibliografskih jedinica. Među njima najznačajnija je *Pavlinska pjesmarica* i *Crkvene pjesme Nikole Krajačevića*.

[04] Razvoju hrvatske pučke popijevke posebno je pogodio *Zagrebački obred* – prethodno uređen od biskupa Augustina Kažotića. Bila je to sretna kombinacija latinskog i hrvatskog jezika te gregorijanskog i pučkog pjevanja te se tako pogodovalo razvoju duhovne pučke popijevke. Međutim, 5. listopada 1788. biskup Maksimilijan izdaje svoju *Regulatio Divinorum in ecclesia Cathedralikojom* se dokida Zagrebački obred.

[05] Usp. www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokument, nav., dj.

[06] Organizirani *pokret za obnovu crkvene glazbe u Hrvatskoj*. Najstariji i nemjerljive vrijednosti, glazbeni časopis *Sveta Cecilija* postaje glasilo u svrhu promicanja *cecilijanske obnove*. Njeni članovi su: F. Hajduković, M. Zjalić, M. Novak, F. Dugan stariji.

[07] Poznata hrvatska pjesmarica iz 1644. koja se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu pod signaturom R 3629. Pjesmaricu je 1916. i 1917. obradio Janko Barle u časopisu Sv. Cecilija. To je zbirka starih hrvatskih popijevaka, nastalih u davno doba, poneke još u srednjem vijeku, a pjevale su se u crkvama diljem sjeverne Hrvatske.

[08] Usp. M. LEŠĆAN, *Harmonizacija crkvenih popijevaka u pučkom duhu*, u: *Sv. Cecilija*, 1969., XXXIX. god., II. sv., str. 38-41.

[09] Kirograf velikog svećenika Ivana Pavla II. o stotoj obljetnici motuproprija »Među mnogobrojnim brigama« o svetoj glazbi, u: »Sv. Cecilija«, 2004., LXXIV. god., I. sv., str. 4-8. Prevele: s. Vlasta Tkalec i s. Domagoja Ljubičić.

[10] Usp. Rivista di pastorale liturgica, II., 1965., str. 263.

[11] Usp. Osservatore Romano, br. 4., 1967., str. 1.